Blogi

Toisen maailmansodan vaikutukset Suomen Pankin toimintaan

Historia | 30.11.2019 | Vappu Ikonen

KIRJOITTAJA

Vappu Ikonen
Historiantutkija

”Lähin pommi räjähti vajaa 40 metriä pankista. Talon ikkunat menivät silloin aivan säpäleiksi ja sirpaleitakin tunkeutui aukoista sisään onneksi ilman vakavampia seurauksia.”

Äänislinnan rintamakonttori. Kuvassa konttorin henkilökuntaa. Kuvattu sota-aikana 1940-luvulla.

”Muutaman kerran olimme kuitenkin pommituskohteena ja voimme kiittää onneamme, ettei pankille eikä sen henkilökunnalle sattunut mitään vahinkoa. Lähin pommi räjähti vajaa 40 metriä pankista. Talon ikkunat menivät silloin aivan säpäleiksi ja sirpaleitakin tunkeutui aukoista sisään onneksi ilman vakavampia seurauksia. Vahtimestari Kankaanrinta sattui silloin juuri olemaan ulkosalla ja arviolta 50 kilon pommi räjähti noin 10 metriä hänestä, mutta vahingoitta hän sittenkin selviytyi.”

Tarina on peräisin konttorinjohtaja, luutnantti Gunnar Myréenin käsikirjoituksesta Suomen Pankin matkassa Laatokan Karjalassa ja Aunuksessa vuonna 1941 (1942, 37). 240-sivuinen käsikirjoitus kuvaa värikkäästi haasteita, joita pankkitoiminnan käynnistäminen rintamaoloissa aiheutti.

Julkaisemme talvisodan 80-vuotispäivän kunniaksi rintamakonttoreitten toimintaa kuvaavia asiakirjoja Suomen Pankin arkistosta. Gunnar Myréenin laajan kirjoituksen lisäksi aineisto on etupäässä kirjeenvaihtoa Suomen Pankin, sen haarakonttoreitten ja eri viranomaisten välillä.

Talvisodan syttyminen 30.11.1939 toi suuria muutoksia Suomen Pankille ja suomenpankkilaisille. Poikkeusajan vaikutukset ulottuivat pääjohtajasta vahtimestareihin, kirjureihin ja rahanlaskijoihin asti.

Pankki oli alkanut valmistautua sodan mahdollisuuteen syksyn 1939 kuluessa. Markan arvo oli sidottu puntaan, mutta se irrotettiin siitä ja sidottiin dollariin jo elokuussa 1939. Samalla pankin valuuttatalletukset siirrettiin Lontoosta New Yorkiin. Suomessa säilytetty osuus kultavarannosta siirrettiin lokakuussa Ruotsiin.

Sodan puhjettua Suomen Pankki alkoi myydä kultaa ja valuuttavarantoa sodankäynnin rahoittamiseksi. Suurin osa Suomen Pankin kullasta myytiin jo talvisodan aikana. Setelistön määrä kaksinkertaistui talvisodan aikana, kun pankki joutui setelirahoittamaan valtion menoja.

Suomen Pankin pääjohtaja Risto Ryti nimitettiin joulukuun alussa pääministeriksi. Hän johti hallituksen työskentelyä talvisodan aikana pankin tiloissa. Hallituksen kokoukset ja pääministerin kanslia siirrettiin Suomen Pankkiin.

Ryti valittiin presidentiksi joulukuussa 1940 Kyösti Kallion jälkeen. Hän palasi pankkiin vielä sodan jälkeen, mutta joutui sittemmin eroamaan ja syytetyksi sotasyyllisyysoikeudenkäynnissä.

Sodan vuoksi aloitettiin valuutansäännöstely, mikä lisäsi valtavasti pankkilaisten työtä. Tarpeen vaatiessa työntekijät yöpyivät pankin tiloissa ja jatkoivat taas uurastustaan aamun tullen. Suomen Pankki työllisti tuohon aikaan parisensataa henkeä, sata pääkonttorissa ja toiset sata kahdessatoista haarakonttorissa

Pankin talvisodan aikaisesta miesvahvuudesta oli asevelvollisia noin viisikymmentä, joista noin

kolmekymmentä oli rintamalla. Loput vapautettiin pankin pyynnöstä asepalveluksesta, jotta pankin toimintakyky ei vaarantuisi ylitsepääsemättömästi.

Sota-aika ja valuutansäännöstely lisäsivät töitä valuuttaosaston lisäksi clearing-osastolla ja ulkomaankirjeenvaihdossa sekä remburssiosastolla. Valuutansäännöstely ulottui kaikille yhteiskunnan toimialueille Ruotsiin vietävistä sotalapsista virolaisiin vapaaehtoisiin ”Suomi-poikiin”.

Talvisodan aikana kaatui kolme pankkilaista: Tampereen konttorin vahtimestari Kauko Kivinen, pääkonttorin yövartija Sakari Nyholm sekä setelinpainon setelinleikkaaja Aage Povlsen.

Talvisodassa kaatuneiden muistotaulu Suomen Pankin pääkonttorissa paljastettiin 5.4.1941.

Valuutansäännöstely jatkui ja laajeni myös välirauhan ja jatkosodan aikana. Kun jatkosota syttyi kesäkuussa 1941, haarakonttorit eivät enää riittäneet palvelemaan yhteiskunnan tarpeita. Niinpä rintamien läheisyyteen perustettiin rintamakonttoreita ja asioimistoimistoja.

Naisten työpanos kasvoi sodan aikana yhteiskunnan eri sektoreilla, myös Suomen Pankissa. Naiset osallistuivat myös jatkosodan aikana perustettujen rintamakonttoreitten ja asioimistoimistojen työhön.

Aunuksen konttori. Kassa-apulainen Raina Sorva. Kuvattu 13.11.1941.

Gunnar Myréenin muistelmat sisältävät yllättävän kirpeää kritiikkiä siitä, miten toiminta vaikeutui tarpeettomasti, kun Suomen Pankkia ja suomenpankkilaisia ei suoraan liitetty armeijan sotilashallintoelimiin (Myréen 1942, 230-231).

”Näistä seikoista olisi ensimmäisenä mainittava pankin ja pankkilaisten suhde sotilasviranomaisiin, joista toiminta sotatoimialueella on kokonaan riippuvainen. Melkein kaikki vaikeudet ja ikävyydet johtuivat yksinomaan siitä, ettei etukäteen oltu saatu tässä suhteessa tarpeellisia sopimuksia ja järjestystä aikaan. - - Silloin olisivat järjestyneet ilman muuta semmoiset asiat kuin huolto, kuljetukset, virkapukuasia, komentovalta ja –suhde eli yleensä suurin osa esiintyneistä pulmista. -

- Sopimukseen olisi myös pitänyt sisällyttää määräys siitä, että puolustusvoimat vapauttavat tarpeellisen määrän pankin virkamiehiä muusta rintamapalvelusta ellei heitä voitaisi komentaa suorittamaan palvelustaan pankin puitteissa. Luulisi olevan niin maan kuin puolustusvoimien eduksi, että tulevaisuutta silmälläpitäen tämä kysymys tulisi suotuisasti ratkaistuksi, sillä sodassa jos milloin pitää rahan pyöriä."

Asiasanat

historia, jatkosota, pankit, rintamakonttorit, Suomen Pankki, talvisota, valuutansäännöstely, valuutta